

/Mucize nedir?/ diye sorduğun oluyor mu?

Her zaman. Bugün Tunuslu misafirlerle anlaşmaya çalışırken mesela, iki insanın aynı gurultuları çıkarıp, akabinde birbirini anladıklarını düşünmüş olmalarındaki mucizeyi idrak ettim.

Lisan dedikleri mucize?

Evet. Lisan diyorlar. İnsanlar anlaşmanın ne kadar zor olduğunu unutuveriyor. İnsanı anlamak için insan olmak lazım, yıldızların dili olsaydı ve onları duyabilseydik, anlayamazdık.

Yıldızlar derken?

Gök cismi anlamında. Herhangi bir nesnenin de *dili* olabilir iletiştiği, değil mi?

Hmm. Lisani biraz geniş ele alırsan, mesela Fizik kanunları da *dil* kabul edilebilir. Güneş ışınlarını göndererek dünyayla konuşuyor mesela, dünya da ona çiçek böcek açarak cevap veriyor.

Veyahut gravitasyon, belki de bir *dildir*. Yıldızların birbiriyle konuştuğu.

Ancak tabi, işin içine *Fizik* veya *Bilim* girince, iletişim *tahmin edilebilir* oluyor. Determinist. Dil ise, tahmin edilemeyen aktarmak için.

Belki çok yavaş konuşulan bir konuşmanın ortasındayızdır. Bir odaya girdik, daha doğrusu o odada doğduk ve konuşanları anlamıyoruz çünkü hayatımız henüz birkaç günlük ve biz bu dili bilmiyoruz.

Fizik kanunlarının tahmin ve tekrar edilebilir olmayabileceğini mi söylüyorsun?

Bunların *değişmez* olduğu benim hep kafamı kurcalar. Işığın hızı mesela, değişmeyeceğinin ne gibi bir garantisi var? Diyelim kainat gerçekte yüz milyar yaşında ancak geçmişte ışık yavaş olduğu için biz kainatın yaşını yanlış ölçüyoruz ve daha *genç* görünüyor.

Bunu iddia edenler vardı sanırım. En azından ışığın hızının uzun zaman önce daha farklı olduğunu iddia edenler.

Işık hızı astronomide hemen bütün ölçümlerin temelinde yatıyor. Onun değişebileceğini iddia etmeye yanaşmıyorlar. Amentü gibi bir şey onlar için.

Diğer sabitler için de

Evet, diğer sabitler de böyle. *Neden böyle?* sorusu anlamsız biraz, *böyle olmasaydı, bu soruyu sormazdık* diye cevaplıyorlar ama bu sabitlerin gerçekten **sabit** olduğuna dair bir delil yok ellerinde.

Buradan bunların belki de bir *dil* olduğuna ulaşmak çok büyük bir atlama olur ama.

Tabii ki büyük bir boşluktan atlamak anlamına gelir. Ancak belki de bütün bunlar *konuşan kainatlar* gibidir, *bak ben sana ışığın hızı şu ve Planck sabiti bu olsun diyorum* diyen bir kainatta yaşıyoruz ve karşısında da başka kainatlar var.

Kainat diyaloglarındaki bir perdeyiz yani. Kainatların ne konuştuğundan haberimiz yok, sadece bir kelimenin milyarda birini duyduk ve anladığımızı sanıyoruz.

Ontolojiye çok lisanî yaklaştın.

Bugün lisancılığım üzerimde.

Bir ara günlük yazıların öğrenmeye çalıştığın dillerden yazmaya niyetlenmiştin. Kaç defa vazgeçtin bundan?

Bugün de aklıma geldi. Diyelim Almanca'da günde yüz kelime yazsam, çok basit de olsa, öğrenmeye çalıştığım kelimeler de olsa yüz kelime kadar yazı üretsem, bir süre sonra öğrenmem lazım.

Yazarak mı?

İngilizce öğrenmemde, her gün öğrendiğim kelimeleri beşer defa yazmanın önemli bir etkisi olmuştu. Belki yazarak öğrenmek diğer usullere göre daha kalıcı ve anlamlı olur.

Hangi dili yazmak mesela?

Klasik Yunanca'ya mı baksam?

Çince'ye göre yazması daha kolay bir dil olur. Arapça veya Farsça da olabilir.

Evet, bu ikisi de olabilir. Ancak nedense şu sıra eski Yunanca kitaplarıma geri dönmek istiyorum. Sebebini bilmediğim bir istek.

Roma tarihi okurken doğmuş gibi geldi. Marcus Aurelius'un hayatını okurken, Roma İmparatorluğu'nun yönetici sınıfında konuşma dilinin Yunanca olduğunu hatırlamaktan mı acaba?

Latince, o zamanların *halk dili* zaten. Gerçi Klasik Latince de zor ve muhtemelen halk, *Vulgata* adı verilen daha basit bir dil konuşuyordu.

/Avamca/.

Evet. İncil o dile tercüme edildiğinden adı *Vulgate* olmuş. Sonra bu *avamca*, Kilise'nin dili haline gelmiş.

Yani ikibin sene önceki Latinlerin bile *klasik* buldukları bir dili mi öğrenmek istiyorsun? En azından bu akşam?

Bu akşam oradan esiyor rüzgar. Daha doğrusu kendimi hangi dile zorlasam bilemiyorum. Gele gele o geliyor? Ne olabilir sence?

Bunu bir yük olarak görmesen belki daha anlamlı olur? Dili neden öğreniyorsun?

Bilmediğim kavramlardan haberdar olmak için. Farklı insanlar dünyayı nasıl görüyor, hangi fotoğrafları nasıl gruplayıp, ne isimler veriyor?

Peki *klasik diller* neden bu konuda daha önemli geliyor?

Bunların yarattığı düşüncenin Batı aklında hala yaşadığına kanaatimden herhalde. Hukuk ve Tıp dilini Latince yapmış, yeni kelime üreteceği zaman Grekçe'ye müracaat etmiş bir medeniyete dair fikir edinmenin, bu dillerdeki bilgimi artırmakla mümkün olacağını düşünmekten.

Etimolojinin *hikmet* konusunda bu kadar faydası var mı? Kelimeler nereden nasıl doğmuşsa doğmuş, şimdiki anlamları daha önemli değil mi? İnsanlar kelimeleri etimolojik asıllarından çok daha farklı anlamlarda kullanabiliyor.

Evet. Yine de *yazı dilinden* bahsediyorum. Daha zor değişen ve geleneğe daha bağlı yazı dilinden. Bunda kelimelerin özünü anlamak, onların hikayesini bilmek ve kullanıldıkları dünya hakkında fikir sahibi olmanın, yazının kalitesine doğrudan etkisi var.

Bu konudaki etki abartılıyor olabilir. Dil bilmenin yani. Düşünceye asıl etkisi nedir? İngilizce bilmenin sana faydası ne oldu mesela?

Daha iyi düşünmeye faydası oldu mu bilmem ancak okunacak/dinlenecek materyale ulaşma konusunda çok önemli benim için.

Aslî faydası pratik yani, düşünceye bir faydası olduğundan o kadar emin değilsin?

Şimdi *daha iyi düşünmek* diye bir meseleyi ölçmek imkansız. Tamamen aynı başlangıç noktasına sahip iki insan yok, bunlardan birine dil öğretip, diğerine öğretmeyerek, sonra, artık her nasılsa *düşüncelerini ölçmek* mümkün değil.

Korrelasyon bulunabilir ama, bakarsın, dil bilenler aynı zamanda daha iyi düşünce üretiyor mu veya daha başarılı mı diye.

Korrelasyon olabilir ama bu ne ifade eder? Ölçmesi daha kolay bir şey olduğu için başarıdan bahsederek: Dil bilenlerin daha başarılı olduğunu mu, yoksa başarılı olanların dil öğrenmeye imkanı olduğunu mu? Bu gibi karşılaştırmalarda neyin sebep, neyin sonuç olduğu karışır. Bunların arasında sebep sonuç ilişkisi bile olmayabilir.

Üçüncü bir sebep vardır mesela her ikisine de sebep olan?

Evet. Adamın hali vakti yerindeyse, hem dil öğrenecek okula gider, hem başarılı olur. Şimdi dil bilme- siyle başarının ne alakası var, asıl sebep ne?

Ancak *yoktur* da diyemiyorsun?

Aynı şekilde, *arada ilişki yoktur* demek de imkansız. Bunların arasında bir ilişki gerçekten olabilir. Lisan bilgisi, kelime bilgisi şahsi tecrübeme göre iletişim kalitesine, yazı kalitesine, fikir derinliğine doğrudan etki ediyor. Velakin bu *şahsi tecrübe* hem *şahsi* olduğu için, hem lisan merakı olan insanların belki de bu meraklarını aslen iletişim kalitelerine bağlayabileceğimiz için pek manalı değil.

Ağızdan net bir laf almak ne kadar zor.

Hayatta başaramadığım şeylerden biri bu zaten. Bir söz ne kadar netse, o kadar kesinlikten uzaktır.

Ne demek şimdi bu?

Kesin bilgi arıyorsan, netlikten dur demek, netlik arıyorsan da kesinlikten vazgeç demek.

Yine pek anladığımı söyleyemem. Bu ikisi aynı şey değil mi?

İnsanların %100'ü hakkında ancak genel geçer ifadeler kurabilirsin. *İnsanlar doğar ve ölür* tarzı ifadeler. Biraz daha net ifadeler kurmak istiyorsan, bu %100'den de vazgeçmen gerekir. *İnsanlar konuşur* diyemezsin mesela, *insanların %100'ü konuşur* diyemezsin.

Haa.

Onun için *lisan bilgisiyle, ifade kalitesi arasında bir ilişki vardır* demek de zordur. Belki insanların %23'ü için doğrudur, ancak geri kalan %77 için doğru olmadığına göre, böyle ifadelere fazla sarılmamak lazım.

/İnsanlar doğar ve ölür/ diyeceğiz hep yani.

Onun gibi bir şey.